

PARADOKS EKONOMİ, SOSYOLOJİ VE POLİTİKA DERGİSİ

PARADOKS ECONOMICS, SOCIOLOGY AND POLICY JOURNAL

ISSN: 1305-7979

Yıl: 2020, Cilt/Vol: 16, Sayı/Issue: 2, Page: 163-174

Editörler / Editors in Chief

Prof. Dr. Sema AY
Prof. Dr. Elif KARAKURT TOSUN
Doç. Dr. Hilal YILDIRIR KESER

TARANDIĞIMIZ INDEXLER

Dergide yayınlanan yazılardaki görüşler ve bu konudaki sorumluluk yazarlarına aittir. Yayınlanan eserlerde yer alan tüm içerik kaynak gösterilmeden kullanılamaz.

All the opinions written in articles are under responsibilities of the authors. None of the contents published cannot be used without being cited.

Yayın ve Danışma Kurulu / Publishing and Advisory Committee

Prof.Dr.Sema AY (Uludağ Üniversitesi)
Prof. Dr. Veysel BOZKURT (İstanbul Üniversitesi)
Prof. Dr. Marijan CINGULA (University of Zagreb)
Prof. Dr. Recai ÇINAR (Gazi Üniversitesi)
Prof.Dr.Elif KARAKURT TOSUN
Prof. Dr. Aşkın KESER (Uludağ Üniversitesi)
Prof. Dr. Emine KOBAN (Gaziantep Üniversitesi)
Prof.Dr.Ferhat ÖZBEK (Gümüşhane Üniversitesi)
Prof. Dr. Senay YÜRÜR (Yalova Üniversitesi)
Assoc. Prof. Dr. Mariah EHMKE (University of Wyoming)
Doç.Dr. Zerrin FIRAT (Uludağ Üniversitesi)
Assoc. Prof. Dr. Ausra REPECKIENE (Kaunas University)
Assoc. Prof. Dr. Cecilia RABONTU (University "Constantin Brancusi" of TgJiu)
Doç.Dr. Hilal YILDIRIR KESER (Bursa Teknik Üniversitesi)
Dr. Murat GENÇ (Otago University)

Hakem Kurulu / Referee Committee

Prof. Dr. Hamza ATEŞ (Kocaeli Üniversitesi)
Prof. Dr. Veysel BOZKURT (İstanbul Üniversitesi)
Prof. Dr. Marijan CINGULA (University of Zagreb)
Prof. Dr. Recai ÇINAR (Gazi Üniversitesi)
Prof. Dr. Kemal DEĞER (Karadeniz Teknik Üniversitesi)
Prof. Dr. Mehmet Sami DENKER (Dumlupınar Üniversitesi)
Prof. Dr. Bülent GÜNŞOY (Anadolu Üniversitesi)
Prof. Dr. Ömer İŞCAN (Atatürk Üniversitesi)
Prof. Dr. Vedat KAYA (Atatürk Üniversitesi)
Prof. Dr. Sait KAYGUSUZ (Uludağ Üniversitesi)
Prof. Dr. Aşkın KESER (Uludağ Üniversitesi)
Prof. Dr. Emine KOBAN (Gaziantep Üniversitesi)
Prof.Dr.Ahmet MUTLU (Samsun Ondokuz Mayıs Üniversitesi)
Prof.Dr.Nilüfer NEGİZ (Süleyman Demirel Üniversitesi)
Prof. Dr. Serap PALAZ (Balıkesir Üniversitesi)
Prof. Dr. Ali Yaşar SARIBAY (Uludağ Üniversitesi)
Prof. Dr. Abdülkadir ŞENKAL (Kocaeli Üniversitesi)
Prof. Dr. Veli URHAN (Gazi Üniversitesi)
Prof. Dr. Sevtap ÜNAL (Atatürk Üniversitesi)
Prof. Dr. Sevda YAPRAKLI (Atatürk Üniversitesi)
Prof. Dr. Uğur YOZGAT (Marmara Üniversitesi)
Prof. Dr. Senay YÜRÜR (Yalova Üniversitesi)
Doç.Dr.Rasim AKPINAR (Manisa Celal Bayar Üniversitesi)
Doç. Dr. Gül ATANUR (Bursa Teknik Üniversitesi)
Doç. Dr. Tülin ASLAN (Uludağ Üniversitesi)
Doç. Dr. Arzu ÇAHANTİMUR (Uludağ Üniversitesi)
Doç. Dr. Ceyda ÖZSOY (Anadolu Üniversitesi)
Doç. Dr. Doğan BIÇKI (Muğla Üniversitesi)
Doç. Dr. Elif ÇOLAKOĞLU (Atatürk Üniversitesi)
Doç. Dr. Mithat Arman KARASU (Harran Üniversitesi)
Doç. Dr.Mustafa KOCALOĞLU (Konya Necmettin Erbakan Üniversitesi)
Doç. Dr. Ahmet MUTLU (Ondokuz Mayıs Üniversitesi)
Doç. Dr. Nilüfer NEGİZ (Süleyman Demirel Üniversitesi)
Doç. Dr. Veli Özer ÖZBEK (Dokuz Eylül Üniversitesi)
Doç. Dr. Ferhat ÖZBEK (Gümüşhane Üniversitesi)
Assoc. Prof. Dr. Cecilia RABONTU (University "Constantin Brancusi" of TgJiu)
Assoc. Prof. Dr. Ausra REPECKIENE (Kaunas University)
Doç. Dr. Gözde YILMAZ (Marmara Üniversitesi)
Doç. Dr. Aybeniz AKDENİZ AR (Balıkesir Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Cantürk CANER (Dumlupınar Üniversitesi)
Dr. Öğr.Üyesi Işın KIRIŞKAN (Giresun Üniversitesi)
Dr. Öğr.Üyesi Burcu ÖNGEN BİLİR (Bursa Teknik Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Ersoy SOYDAN (Kastamonu Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Oğuzhan ÖZALTIN (Isparta Uygulamalı Bilimler Üniversitesi)
Dr. Murat GENÇ (Otago University)
Dr. Enes Battal KESKİN (Uludağ Üniversitesi)

ANKARA, BAKÜ VE LEFKOŞE KENTLERİNİN YÖNETSEL SİSTEM VE KÜLTÜREL AÇIDAN ANALİZİ¹

ADMINISTRATIVE SYSTEM AND CULTURAL ANALYSIS OF THE CITIES OF ANKARA, BAKU AND LEFKOSE

Prof.Dr. Elif KARAKURT TOSUN

Bursa Uludağ Üniversitesi

ekarakurt@uludag.edu.tr

ÖZET

Aynı kökene sahip Türk devletlerindeki yönetim sistemlerinin ve kültürel yapıların analiz edilmesi, ülkeler arasındaki benzerliklerin ve farklılıkların tespit edilmesi ülkeler arasındaki iş birliği ve politikaların geliştirilmesi açısından önemli bir perspektif sunacaktır. Bu noktada Türk başkentleri olan Ankara, Bakü ve Lefkoşe kentlerinin, yönetim sistemleri ve kültürel yapıları incelenecektir. Başkentler ülkelerin yönetim sistemleri ve kültürel yapıları hakkında temel nitelikte bilgi vermesi, ülkeler arasında ayrılıkları ve benzerlikleri göstermesi açısından önemli bir araştırma konusudur. Zira devletler, yönetim sistemlerini öncelikle başkentlerinde kurgulayarak temellendirmek isterler. Dolayısıyla başkentleri incelemek söz konusu devletin yönetim felsefesini, politik kültürünü, kültürel yapısını anlayabilmek için kritik bir öneme sahiptir. Bu çalışmada Türk devletlerinin başkentleri olan Ankara, Bakü ve Lefkoşe kentleri analiz edilecektir. Bu bağlamda öncelikle Türk başkentlerindeki yerel yönetim sistemleri incelenecektir. Yerel yönetim organları, işlevleri, halkın yönetsel süreçlere katılımı irdelenecektir. İkinci olarak Türk başkentlerindeki kültürel yapı ele alınacaktır. İlgili başkentlerin tarihi, kültürel değişim süreci, gündelik hayatları analiz edilecektir.

Anahtar Kelimeler: Türk dünyası, başkentler, yönetim sistemi, kültürel yapı

¹ Bu makale TESAM III Uluslararası Sosyal Bilimler Kongresi'nde sunulan "Türk Başkentlerindeki Yönetimsel Sistemin ve Kültürel Yapının Analizi" adlı çalışmadan üretilmiştir.

ABSTRACT

Analyzing the administrative systems and cultural structures in the Turkish states of the same origin and identifying the similarities and differences between countries will provide an important perspective in terms of developing cooperation and policies between countries. At this point, the administrative systems and cultural structures of the Turkish capital cities Ankara, Baku and Lefkose will be examined. Capitals are an important research subject in terms of providing basic information about the governance systems and cultural structures of countries and showing the differences and similarities between countries. Because states want to base their administrative systems primarily by setting them up in their capitals. Therefore, examining the capitals is of critical importance to understand the administration philosophy, political culture and cultural structure of the state in question. In this study, Ankara, Baku and Nicosia cities, which are the capitals of the Turkish states, will be analyzed. In this context, local government systems in Turkish capitals will be examined first. Local government bodies, their functions, and the participation of the people in administrative processes will be examined. Second, cultural structure in Turkish capitals will be discussed. The history, cultural change process and daily lives of the relevant capitals will be analyzed.

Key Words: Turkic world, capitals, management system, cultural structure

GİRİŞ

Türk dünyası, tarihsel olarak ortak kültür ve dile sahip olan Türk halklarının yaşadığı coğrafya olarak tanımlanmaktadır. Türk dünyası oldukça geniş bir coğrafyaya yayılmıştır. Bu coğrafyada yer alan her Türk devleti farklı sosyo- politik yapıya ve tarihi- kültürel geçmişe sahiptir. Bu farklılık ülkelerdeki yönetsel sisteme, kişiler arası ilişkilere, ekonomik konjoktüre etki etmektedir. Türk devletleri farklı sosyo-politik ve tarihi - kültürel yapılara sahip olsalar da aralarında güçlü bir organik bağ vardır. Aynı kökene sahip Türk devletlerindeki yönetsel ve kültürel yapıların analiz edilmesi, ülkeler arasındaki benzerliklerin ve farklılıkların tespit edilmesi ülkeler arasındaki işbirliği ve politikaların geliştirilmesi açısından önemli bir perspektif sunacaktır. Bu noktada Türk başkentlerinin yönetsel ve kültürel yapıları incelenecektir. Başkentler ülkelerin yönetsel ve kültürel yapıları hakkında temel nitelikte bilgi vermesi, ülkeler arasında ayrılıkları ve benzerlikleri göstermesi açısından önemli bir araştırma konusudur. Zira devletler, yönetsel yapılarını dolayısıyla devlet felsefesini öncelikle başkentlerinde kurgulayarak temellendirmek isterler. Dolayısıyla başkentleri incelemek söz konusu devletin yönetim felsefesini, politik kültürünü, kültürel yapısını anlayabilmek için kritik bir öneme sahiptir. Bu çalışmada üç Türk devletinin başkentleri olan Ankara, Bakü ve Lefkoşe kentleri analiz edilecektir. Bu bağlamda başkentlerin tarihi, kültürel - mekânsal değişim süreci ve gündelik hayat analiz edilecektir. Üç Türk devleti arasındaki yönetsel – kültürel yapılar arasındaki benzerliklerin ve farklılıklarının tespitinden daha çok; ortak tarih, kültür ve dil birliğine sahip olan ülkelerin başkentlerinin karşılaştırılması yoluyla geleceğe yönelik potansiyel işbirliği imkânlarının neler olduğunun araştırılması bu çalışmanın çıkış noktasıdır.

1. Türk Dünyası Başkentleri ve Yönetsel Sistem – Mekânsal Yapı

Türk Dünyası, tarihsel olarak ortak kültür ve dile sahip olan Türk halklarının yaşadığı coğrafya bir coğrafyayı ifade etmektedir. Türk dünyası olarak bilinen coğrafya, jeo-politik açıdan önem taşıyan bir alana konumlanması nedeniyle her zaman dünya güçlerinin egemenliğini kurmaya çalıştığı, stratejik öneme sahip bir coğrafya olagelmıştır. Bu durum Türk dünyasındaki devletlerin ve toplulukların kaderlerini etkilediği gibi, sahip oldukları sosyo-mekânsal birimler olarak kentlerinde de tarihsel olarak derin izler bırakmıştır. Türk dünyası içinde yer alan devletlerin siyasi yapıları, yönetim sistemleri, kültürel yaşantıları, ekonomileri, mekânsal yapılanmaları birbirlerinden farklılık göstermektedir. Bu farklılık devletlerin içinde buldukları coğrafyanın topografik yapısından, iklimine, komşu oldukları devletlere, tarihsel süreçte tanık olunan olaylara birçok değişkenden etkilenmiştir. Bu çalışmada bahsedilen

Türk devletleri; Türkiye Cumhuriyeti, Azerbaycan Cumhuriyeti ve Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'dir. Çalışmaya konu edilen devletlerdeki yönetsel sistem ve kültürel yapının incelenmesi hedeflenmiştir. Bu devletlerdeki yönetsel sistem ve kültürel yapının ayrı ayrı incelenmesi oldukça ayrıntılı çalışmanın konusudur. Bu nedenle bu çalışmada bu ülkelerin başkentlerindeki yönetim sistemi ve kültürel yapıları genel bir çerçevede incelenmiştir. Başkent; bir ülke geneline ya da eyalet bütününe yönelik genel siyasetin belirlendiği ve yönetimin fiziksel düzeyde cisimleştiği kent (Çınar, 2007:130) olarak tanımlanmaktadır. Farklı bir çalışmada başkent şu şekilde tanımlanmaktadır: Bir devletin yönelti ve yönetim özgeği. Bir ülkedeki en büyük ve en önemli kent. Anakentlerin en büyüğü (Keleş, 1998). Her devlet, özellikle yeniden inşa sürecinde olan devletler, devlet felsefesini öncelikle başkentlerine yansıtmak ister. Bundan dolayı başkentleri incelemek söz konusu devletin yurttaşlık felsefesini, politik kültürünü, benimsediği politik-ekonomik stratejileri, sosyal politikalarını, yani özetle ulus-devlet projesinin niteliğini anlayabilmek için kritik bir öneme sahiptir.

Bir ülkenin başkentinde tanık olunan mekânsal dönüşüm, yönetim sistemi, kültürel yapı ülkenin geri kalan kentleri için bir perspektif sunmaktadır. Bir diğer ifade ile başkentler, ulus devlet inşa sürecinde siyasal, toplumsal, ekonomik ve kültürel dönüşümlerinin gerçekleştirildiği ve elde edilen deneyimlerin ülkedeki diğer kentlere aktarıldığı yerlerdir. Ülkenin içinde yer aldığı coğrafi yapı, ekonomik konjonktür, komşu ülkelerle ilişkiler, dini sistem, siyasal yapı, ülkedeki mekânsal yapıya ve yönetsel sisteme ulus-devleti en somut hâliyle yansıtan mekânsal birimlerdir.

Bu çalışmada Türk dünyası başkentleri olan Ankara (Türkiye), Bakü (Azerbaycan) ve Lefkoşe (Kuzey Kıbrıs) kentleri incelenmiştir. Çalışma kapsamında incelenecek başkentler, içinde buldukları siyasal ve ekonomik sistemler ile beraber, farklı tarihsel deneyimler ve bu deneyimlerin beraberinde getirdiği özgünlüklere sahiptir. Bu başkentlerin 20. yüzyılda yaşadıkları köklü dönüşümleri belirleyen iki tarihi olay önemlidir: Osmanlı İmparatorluğu'nun yıkılması ve Sovyetler Birliği'nin dağılması. Her iki olayın ardından bugünkü Türk Dünyası coğrafyası devletlerinin ulus devlet inşa süreçleri başlamıştır. Başkentler tarihsel çerçevede tanık olunan olayların etkisiyle farklı şekillerde yapılanmıştır.

2. ANKARA (TÜRKİYE CUMHURİYETİ)

Tarih boyunca önemli yol ağlarının kavşak noktalarında yer alan Ankara, farklı güçlerin ve kültürlerin egemenliği altında kalmıştır. Her yeni iktidar sahibi, değiştirdiği ilişki ağları bağlamında kentsel mekânı da yeniden tanımlamaktadır. Fakat Ankara, bugün sahip olduğu konuma Cumhuriyet'in ilan edilmesiyle ulaşabilmiştir. Dolayısıyla Ankara kenti için kırılma noktası Cumhuriyet'in ilanıdır.

Ankara, Çubuk Ovası gibi oldukça verimli tarım alanları ile çevrili, su kaynaklarına oldukça yakın ve güvenliğin sağlanmasında oldukça önemli bir avantaj sağlayan sarp yamaçlı bir tepenin üzerinde konumlanmıştır. Dolayısıyla Ankara, tarih içinde doğu-batı arasında ticaret yapanların her zaman önem atfettiği bir konuma sahip olagelmiştir.

Bugün Ankara kentinin kapladığı bölge ve çevresinde yapılan araştırmalar sonucundaki arkeolojik buluntular, Paleolitik dönemden başlamak üzere, Neolitik ve Bakır Çağı boyunca bölgede devam eden toplu yaşamın kültür değerleri olarak kabul edilmişlerdir. Ankara ve çevresinin Hititler tarafından ele geçirildiği ve bölgede yerleşik düzene geçtikleri düşünülmektedir. Mürted ovası yakınında Bitik'te bir Hitit yerleşmesi saptanmış ve yapılan kazıda eski Hitit dönemine ait bir yerleşim yeri açığa çıkarılmıştır. Ayrıca, Ankara'nın 60 km güneybatısındaki Gavurkale kalıntıları da Hitit döneminin izleri olarak karşımıza çıkmaktadır. Hititlerden sonra bölgeye, Frigler hâkim olmuştur. Kentteki ilk önemli yerleşimin Frigler döneminde olduğu tahmin edilmektedir. Eski çağ kaynaklarında, Ankara'nın kurucusu olarak Frig Kralı Midas kabul edilir.

Frigler, bölgeye "gemi çıpası" anlamındaki "Ankyra" ismini veriyorlar. Frigler'in başkenti olan Gordion, bugünkü Polatlı ilçesi sınırları içerisinde yer alan Yassihöyük Köyünde yer almaktaydı (Dursun

ve Poyraz; 2014). Kentin “Ankyra” adı, İslami devirlerde “Engürü” ve “Angora” biçimlerinde karşımıza çıkmaktadır. Osmanlı'nın Anadolu'da siyasi birliğini kurmasına kadar geçen süre içinde Ankara, Türk Beylikleri ile Bizans arasında sürekli el değıştirmiştir. Bizans'ın zayıflamasını ve Anadolu'da güçlü bir birlik oluşmamasını iyi değerlendiren Osmanođlu Beyliđi giderek güçlenmiş ve topraklarını, öncelikle Anadolu'da hızla genişletmeye başlamıştır. Osmanođlu Beyliđi, 1354 yılında Ankara'yı egemenliği altına almıştır. 1402 yılında Çubuk Ovasında yapılan Ankara Savaşı'na sahne olmuş ve Ankara bir süre Timur kuşatması altında kalmıştır. Timur'un Anadolu'dan ayrılışından sonra, Mehmet Çelebi, Fetret Devri'nin sonunda padişahlığını ilan edince, Ankara'yı tekrar Osmanlı egemenliği altına almıştır. Osmanlı Devleti döneminde Ankara, 23 Nisan 1920 tarihinde kurulan Türkiye Büyük Millet Meclisi, hükümet merkezini Ankara olarak ilan edilmiştir. Ankara, İstiklal Savaşı'nın idare edildiği bir merkez haline gelmiştir. 13 Ekim 1923'te çıkarılan kanun ile Ankara resmen yeni Türkiye'nin yeni başkenti olarak ilan edilmiştir (Dursun ve Poyraz; 2014).

Ankara başkent ilan edildikten sonra, Cumhuriyetin bir sembolü olarak kabul edilmiştir ve kentin inşaa sürecine önem verilmiştir. Başkentin ilanından sadece dört gün sonra 17 Ekim 1923'de Ankara belediyesi, başkent belediyesi olarak yeniden düzenlenmiştir. Başkent Ankara'nın ilk planı Alman planıcı Lörcher tarafından yapılmıştır. Lörcher'in imar planı çerçevesinde başlayan imar hareketi bir başkentin ihtiyacı olan yapıların inşaa edilmesinden daha çok yeni bir toplumsal kimlik edinme sürecini de içinde barındırmaktadır. Başkentte öncelikle yeni bir parlamento, bakanlıklar ve diğer devlet kuruluşlarının bulunduğu “devlet mahallesi” ve burada çalışanların yaşayacağı bir konut alanı oluşturulmuştur. Bugün hâlâ varlığını sürdüren Kızılay, Zafer, Sıhhiye, Ulus ve Lozan Meydanları, söz konusu eksen boyunca Lörcher Planı ile gerçekleştirilmiştir. Böylece kentsel mekân, hem yaya ile araç trafiğinin ilişkisini hem de farklı geleneklerinden farkını da ortaya koymuştur. Devlet kurumları, çoğunluğu yabancı mimar ve mühendislerin projelerine göre kamu eliyle yapılmıştır. Konut yerleşimlerinde ise sivil yurttaşaa öncelik verilerek, doğrudan ya da kredili konut yapımı ile belediye, konut sorununa da çözüm üretmeye ve örnek bir konut modeli elde edilmeye çalışmıştır. Devlet kurumlarının, çalışanlarının konut sorununun çözümüne yönelik politikalar konut kooperatifleri kurulmuştur (Dursun ve Poyraz; 2014).

Başkent oluşundan sonra Ankara hızlı bir nüfus artışına sahne olmuştur ve bunun yarattığı baskı, devletin politika ve önceliklerini derinden etkilemiştir. Kurtuluş Savaşı sırasında 1914 yılında bir milyonun üstünde nüfusa sahip eski başkent İstanbul küçülmüş ve 1924 yılında yaklaşık 500 bin nüfuslu bir kent olmuştur. Bu dönemde başkent Ankara'nın nüfusu hızla artmıştır. 1927 yılında Ankara'nın nüfusu 74.784 iken 2017 yılında nüfusu 5.445.026'ya ulaşmıştır.

Ankara'da, ulus-devletin bütün öğelerini içeren kendine özgü bir fiziksel mekân kurulmuştur. Bataklıklar kurutulmuş, kamulaştırmalar yapılmış, yapı malzemelerinin üretimi için fabrikalar açılmış, işçilerin konut ihtiyacı giderilmiş (amele evleri), gaz deposu, un fabrikası ve fırın yaptırılmıştır. Kentin inşası öyle büyük bir hızla sürdürülmektedir ki, daha bu ilk dönemin sonunda Ankara'da hastane ve araştırma enstitüleri, spor alanları, her düzeyde okul inşaatı, konut alanları, müzeler, meydanlarla ve yeşil alanlarla donatılan kamusal mekânlar bulunmaktaydı. Ayrıca iklim koşulları el vermemesine rağmen, çok büyük bir alanda sulama ile tarım ve hayvancılık yapılabileceğini göstermek ve üretimin gelişmesine yönelik araştırmalar yapabilmek için Orman Çiftliđi ve Hayvanat Bahçesi dâhi kurulmuştur. Böylece belediye, sadece kentteki imar etkinliğini yönlendirmekle kalmamış, tüm Türkiye kentlerine örnek olacak kararlar üretmiştir (Dursun ve Poyraz; 2014).

Cumhuriyet sonrası yeniden inşaa sürecinde, İkinci Dünya Savaşı sonuna kadar olan süreçte önemli miktarda ekonomik kaynak Ankara'nın imarına aktarılmıştır. İkinci Dünya Savaşı döneminde ülkede yaşanan ekonomik darboğaz nedeniyle aktarılan kaynaklarda kısıtlamalar yapılmıştır. Ayrıca 1950'li yıllarda Marshall yardımları çerçevesinde Türkiye'ye yapılan yardımlar neticesinde kırdan kente olan göçler hızlanmıştır. Kırdan kente yönelen göçlerin büyük bir kısmı Ankara, İstanbul, İzmir gibi kontrol edilemeyen göçlerin baskısı altında plansız bir şekilde gelişmeye başlamıştır. Özellikle Ankara'da plansız

ve kaçak büyümeyi önlemeye dönük olarak hazırlanan planlar işlevsiz kalmıştır. Ne yerel ne de merkezi yönetim, büyük kentlerde sanayileşmeye paralel olarak hızlanan göç dalgasının yarattığı konut stoku, kentsel altyapı ve hizmet sektörüne yönelik ihtiyaçları karşılayamamışlardır (Uzun, 2005: 184). Neticede kırdan kente göç eden kişiler konut ihtiyaçlarını karşılayabilmek amacı ile kendi konutlarını üretmişlerdir. Planlı kentleşme ilkelerine ve bayındırlık kurallarına aykırı olarak inşa edilen bu yapıların sayısı her geçen gün artmıştır. 1966 yılındaki 775 sayılı Gecekondu Kanunu ile birlikte ilk defa bu yapılar “gecekondu” olarak adlandırılmıştır.

Büyük kentlere yönelen hızlı göçlerle birlikte kentsel topraklar yetersiz hale gelmiş ve 1965 yılında Kat Mülkiyeti Kanunu yürürlüğe girmiştir. 1965 yılında çıkarılan Kat Mülkiyeti Kanunu, başta Ankara olmak üzere bütün kentleri etkilemiş, böylece aynı parselde birden fazla sahipliğe izin verilmiş, bir anlamda bugün bütün kentlerimizi saran apartmanlaşmanın önü açılmıştır (Keleş, ve Duru, 2008: 37). Kat Mülkiyeti Kanunu ile dikey yapılaşma yoluyla kent topraklarının daha verimli bir şekilde kullanılması hedeflenirken gecekondu sahipleri artık tek katlı gecekondu yerine apartman kondu inşa etmeye başlamışlardır. Zaman içinde yerel ya da merkezi yönetim düzeyinde gerçekleştirilen imar affı, gecekondu, vb. hukuki düzenlemelerle gecekondu yasalastırılmıştır. Özellikle seçim dönemlerinden önce uzun süreli kullanım hakkı daha sonra tapu alan kişilerin oluşturdukları gecekonduyla birlikte planlı ve ülkedeki diğer kentlere örnek niteliğinde olabilecek bir kent değildir Ankara. Özellikle 1950’li yıllardan sonra eski başkent İstanbul’un ülke içindeki stratejik konumu güçlenmiştir. Önce sermaye ve finans kuruluşlarının İstanbul’u tercih etmeleri, daha sonra sivil oluşumların merkezlerini İstanbul’a taşımaları ile birlikte Ankara daha çok siyasi merkez konumunda bir kent olurken İstanbul sanayi, ticaret, hizmet, sanat- kültür aktivitelerin gerçekleştirildiği bir merkez haline gelmiştir. Türkiye’de 1950’li yıllardan itibaren kırdan kente yönelen yoğun göçlerle birlikte Ankara, İstanbul başta olmak üzere bütün büyük kentlerde, uygulanmadığı bir kentsel yapı söz konusudur. Zamanla gelir gruplarının yaşam alanlarının birbirlerinden ayrıldığı ve kentsel toprakların gelir gruplarına göre parçalandığı görülmektedir. 2000’li yıllardan sonra Ankara’da –ülkedeki diğer kentlerde de- alışveriş merkezlerinin sayısının hızla arttığı, lüks otellerin – rezidansların inşa edildiği, temalı parkların ortaya çıktığı, çevre yolu- otobanlarla birlikte kentin çevresindeki alan genişlemiştir.

3. BAKÜ (AZERBAYCAN CUMHURİYETİ)

Azerbaycan Cumhuriyeti’nin başkenti olan Bakü, Hazar Denizi’nin Batı kıyısındaki Abşeron Yarımadası’nın güney sahilinde yer almaktadır. Deniz seviyesinden 28 metre aşağıda yer alan Bakü, dünyanın deniz seviyesinden aşağıdaki tek başkenti ve en kalabalık şehridir. Bir zamanların küçük sahil yerleşimi, 2016 yılı itibari ile 2429.434 nüfusa sahip bir kenttir. Bakü, uzun bir geçmişe sahiptir. Hatta ilk yerleşim ve kuruluş tarihleri tam olarak bilinmemektedir. Bakü; Sasani İmparatorluğu, Şirvanşahlar, Safevi Devleti, Rus İmparatorluğu, Sovyetler Birliği egemenliğinde uzun bir geçmişe sahip kenttir. (Ataşer, ve Sayfutdinova; 2014).

Bakü, petrolün var ettiği ve şekillendirdiği bir şehirdir. Azerbaycan Cumhuriyeti’nin başkenti olan Bakü, coğrafi konumu, tarihsel geçmişi ve sahip olduğu özellikler nedeniyle çok yönlü ve karmaşık bir kimliğe sahiptir. Bağımsızlığın ardından enerji kaynaklarının üzerinde tam kontrolü sağlayan Azerbaycan’da Bakü, bağımsız bir ulusun başkenti olarak yeniden şekillenmeye başlamıştır. Sovyetler Birliği’nin 1991’de parçalanmasının ardından bağımsızlığına kavuşan devletlerin başkentleri zorunlu olarak büyük bir yönetsel, demografik, ekonomik ve fiziksel dönüşüme maruz kalmışlardır. 1980’lerin sonlarında önce Ermeni, ardından Rus ve Yahudi grupların Bakü’yü terk etmesiyle şehrin yaklaşık yüz yıldır karakteristiğini belirleyen heterojen etnik yapısı büyük ölçüde homojenleşmiştir. Bağımsızlık sürecinde Bakü nüfusunun etnik açıdan homojenleşmesi, şehrin ulusal başkent kimliğini çok güçlü bir şekilde desteklemiştir (Ataşer, ve Sayfutdinova; 2014).

Bakü, bağımsızlıktan sonra güçlü başkanlık sistemine uyan bir yerel yönetime sahiptir. Şehir, başkanını yürütmenin, yani doğrudan Cumhurbaşkanlığı'nın atadığı ve bu durumuyla yürütmenin doğrudan uzantısı konumundaki Bakü Şehir İcra Hâkimiyeti tarafından idare edilmektedir. Bakü'yü oluşturan on bir idari bölgenin başkanları da Cumhurbaşkanı tarafından atanmakta, ancak onların üstü konumundaki Şehir İcra Hâkimiyeti Başkanı'nın bu başkanları atama ya da görevden alma yetkisi bulunmamaktadır. Kentsel gelişim hukuki olarak, 1998'de kabul edilen Mimarlık Faaliyetleri Hakkında Kanun ve 1999'da kabul edilen Kentsel Planlamanın Esasları Hakkında Kanun ile düzenlenmektedir. Azerbaycan, bağımsızlığa kavuştuğu andan itibaren Sovyet dönemine ait sembollerin silinmesi için en yoğun çaba gösteren devlet olmuştur. Bakü'de, öncelikle sokak ve cadde isimleri de büyük oranda değiştirilmiştir. Sovyet ve Rus tarihi ile ilişkili adlar sokak ve caddelerden kaldırılırken, yerine Azerbaycan tarihinden isimler konulmuştur (Ataşer, ve Sayfutdinova; 2014).

Kentte Azerbaycan Cumhuriyeti'ni simgeleyen sembol yapılar inşa edilmeye başlanmıştır. 2012'de inşası tamamlanan Alev Kuleleri, Milli Meclisin hemen karşısında, Bakü'ye ve körfeze hâkim bir tepede yer alır. En uzununu 190, en kısası 140 metre olan alev şeklindeki üç binadan oluşan kompleks lüks konut ve işyerleri için inşa edilmiştir. Binaların alev şeklindeki formu, Azerbaycan'ın sahip olduğu büyük enerji kaynaklarına atıfta bulunur. Kent merkezinde inşa edilen Haydar Aliyev Merkezi ise, sıra dışı mimarisi ile kültürel ve sosyal etkinliklere ev sahipliği yapmaktadır. Azerbaycan'daki ulus devlet inşa etme sürecinde Bakü kenti özelinde uluslararası siyasi, ekonomik ve kültürel bir entegrasyon sağlanmak istenmiştir. Bakü'nün uluslararası merkezlerden biri haline gelmesi için bir inşa sürecine başlanılmıştır. Fakat bu süreç kendi içinde çeşitli çelişkileri barındırmaktadır. Kentte bir yandan gelişen, modern görünümü, geceleri ışıklarla aydınlatılan görkemli binaların inşa edilmektedir. Fakat orta gelir seviyesine sahip Azerbaycan vatandaşları için inşa edilen bu yapılar ulaşılabilir olmaktan uzaktır. Lüks tüketim mallarının bulunduğu mağazalar, şehir merkezindeki kentsel dönüşüm ve yenileme baskısına dayanmakta zorlanan Bakülülülerden çok, şehirdeki yabancılara ve yeni üst-orta sınıf Azerbaycanlılara hitap etmektedir.

Kentte yeniden yapılanma sürecinde yoğun bir kentsel dönüşüm çalışmaları söz konusudur. Bu kentsel dönüşüm çalışmaları içinde kentteki petrol rezervleri nedeniyle "kara şehir" olarak adlandırılan Bakü için, "White City (Bakü Beyaz Şehir)" projesi dikkat çekmektedir. 21 hektarlık arazi üzerinde geliştirilen petrol karası şehrin ak şehre dönüştürülmesi hedeflenmektedir. Proje tamamlandığında 50.000 kişiye yaşam alanı ve 48.000 kişilik istihdam alanı sağlanması planlanmaktadır. Proje 10 farklı bölgeden oluşacak şekilde geliştirilmiş olup, her bir bölgenin fonksiyonu ve çekim özellikleri farklılık göstermektedir. Toplam inşaat alanı 3,7 milyon m²'yi bulan Beyaz Şehir projesi bünyesinde 39 hektarlık peyzaj alanı yer almaktadır. Beyaz Şehir projesi ile hâlihazırda, Bakü merkezinin dışında yerleşen Kara şehrin düzeltilmesi ve yaşanacak bölge haline getirilmesi ile yeni bir perspektif oluşturulacaktır. Bunun dışında ayrıca Hazar Denizi'nin üzerinde 3000 hektarlık alana kurulacak bir yapılanma çalışması devam etmektedir. 50 yapay adadan oluşacak projede dünyanın ne büyük camisi, Formula 1 pisti, 5 üniversite, marina, helikopter pisti, 250 bin konut, 50 bin dairelik rezidans, 18 otel yapılması planlanmaktadır. Sahip olduğu petrol rezervleri nedeniyle geçmiş yıllarda olduğu gibi günümüzde de Azerbaycan uluslararası sermayenin çekim merkezi durumundadır. Bakü, son yıllarda uluslararası sermayenin baskısı altındadır ve kent ulaşım, altyapı, inşaat alanlarında çok sayıda uluslararası inşaat şirketleri görülmektedir.

4. LEFKOŞE (Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti)

Kıbrıs, Akdeniz'in ortasında yer alan, 9235 km²'lik yüzölçümü ile bölgenin üçüncü büyük Adası konumundadır. Ada, 1571 yılında Osmanlı Devleti tarafından feth edilmiştir. Osmanlı Devleti, Akdeniz coğrafyasında gücünü kaybetmeye başlayınca Kıbrıs 1878 yılında İngiltere'ye kiralamıştır. Bu tarihten itibaren, Osmanlı Devleti döneminde yönetici konumunda bulunan Kıbrıs Türk toplumu, artık Adada yönetilen konumunda bulunacaktır (Akgün; 2011:3).

1878 - 1960 yılları arasını kapsayan dönemde, Ada'da İngiliz egemenliği kurulmuştur. Bu dönemin başkenti konumunda olan Lefkoşa'nın bu değişiklikten derinden etkilediği görülmektedir. İngiliz egemenliği döneminde adada Türk ve Rum milliyetçiliği olmak üzere iki milliyetçilik akımı güçlenmiştir. İlerleyen yıllarda Kıbrıs'ta, Türk ve Rum ulusları arasındaki sorunlar oldukça büyük boyutlara ulaşmıştır. Bir yandan Kıbrıslı Türklerin Ada'dan göçü, diğer yandan Rumların isteklerine karşı, İngilizlerin Türkleri öne sürmesi, Ada'da siyasi sorunların başlamasına neden olmuştur.

Ada'da İngiliz yönetimi hüküm sürerken kent mekânsal olarak büyümekte, yeni yerleşim yerleri ortaya çıkmaktaydı. Bu dönemde Lefkoşa, kasaba görünümünden çıkıp bir kent görünümüne bürünmüştür. Ada, Lefkoşa'dan idare ediliyordu ve Kıbrıslı Türk ve Rumlar arasındaki siyasi mücadelelerin çoğu da bu kentte gerçekleşiyordu (İşçiöglü; 2014).

Tarihin her aşamasında, Kıbrıs Rum toplumunun büyük bir ideali bulunmaktadır: Enosis. Enosis, Kıbrıs Rum toplumunun siyasi olarak en büyük hedefidir. 1 Nisan 1955 tarihinde Kıbrıslı Rumlar tarafından "EOKA" adlı bir örgüt kurulmuştur. Bu örgüt, Yunanistan tarafından da desteklenmekteydi. Burada amaç, Enosis'i gerçekleştirmek, Ada'nın Yunanistan'a ilhakını sağlamaktı (İşçiöglü; 2014). Ada'da İngiliz egemenliği son bulduğunda, Lefkoşa kentinin Osmanlı Devleti egemenliği altında bulunan başkentten çok farklı bir başkent yapısında olduğu görülmektedir. Lefkoşa, konutları surların dışarısına taşmış, Türk ve Rum mahalleleri birbirlerinden ayrılmış, siyasi mücadelelerin baş gösterdiği bir kent hâline bürünmüştür.

1960 yılına gelindiği zaman, "Zürih ve Londra Antlaşmaları" ile Kıbrıs Cumhuriyeti Anayasası hazırlanmış; Lefkoşa Antlaşmaları ile "Kıbrıs Cumhuriyeti", 16 Ağustos 1960 yılında ilan edilmiştir. Kıbrıs Cumhuriyeti, üç ayrı devletin garantörlüğü altında kurulmuştur. Bunlar Türkiye Cumhuriyeti, Yunanistan ve Birleşik Krallık'tır. Söz konusu devletler, yeni kurulmuş olan devletin garantör devletleri olarak uluslararası alanda yerlerini almışlardır (Güler; 2004: 107).

Kıbrıslı Türkler ile Kıbrıslı Rumların ortaklaşa kurmuş oldukları Kıbrıs Cumhuriyeti, Başkanlık Sistemi ile yönetilmekteydi. Başkent ise bu dönemde de Lefkoşa olmuştur. Kıbrıs Cumhuriyeti kurulmadan önce, Lefkoşa kentinde belediye hizmetleri ikiye bölünmüştür. Lefkoşa Türk Belediyesinin kuruluşu 1958 yılında olmuştur. Bu tarihten itibaren Lefkoşa Türk Belediyesi, Kıbrıs Türklerinin yerel hizmetlerini karşılamak için aktif olarak hizmet vermeye başlamıştır.

Ada'da yaşanan siyasi süreç ile birlikte Lefkoşa, yönetsel açıdan yavaşça bölünmeye başlamıştır. Türkiye, İngiltere ve Yunanistan'ın garantörlüğünde kurulan Kıbrıs Cumhuriyeti varlığını uzun süre koruyamamıştır. 21 Aralık 1963 günü Kıbrıslı Rumlar "Kanlı Noel" adını verdikleri saldırılarını başlatırlar. Kıbrıslı Türklere yapılan bu saldırılar sonrasında Kıbrıs Cumhuriyeti fiili olarak yıkılmıştır. Lefkoşa, başkent olarak çatışmalardan en çok etkilenen kentlerden biri olmuştur. Artık Ada'da "iki bölge" oluşturulması kaçınılmaz olmuştur. Aynı durum Lefkoşa kentinde de yaşanmıştır. Yıllarca güvenlik nedenlerinden dolayı etrafı duvarlar ile çevrili olan kentin ortasına çekilecek olan duvar ile birlikte kentte iki bölge oluşturulmuştur. Kentin içerisinde yerini alan duvarlar, kenti ikiye bölmekte; siyasi, ekonomik, dini ve etnik farklılıkları bulunan iki toplumu birbirinden ayırmaktadır. Lefkoşa kenti bu süreçte "yeşil hat" çizgisi ile bölünmekte; kentte iki farklı toplumun yaşam yerleri birbirlerinden tamamen ayrılmaktadır. Yeşil Hat çizgisi Lefkoşa'daki iki ayrı yönetimin sınırı olarak kabul edilmektedir. Kentin kuzeyi Türk bölgesi, güneyi ise Rum bölgesi olarak ayrılmıştır (İşçiöglü, 2014). Bölünmenin yaşandığı günden bugüne kadar Lefkoşa kenti mekânsal olarak birçok değişime uğramıştır.

Tek bir kent olan "Lefkoşa", artık iki farklı topluma ev sahipliği yapmakta, iki ayrı yönetimden oluşmaktadır. Zaman içerisinde Lefkoşa Türk bölgesinin (Kuzey Lefkoşa) dışarıya doğru büyümeye başladığını, Güney Lefkoşa'nın ise dikey olarak büyümeye devam ettiğini görmekteyiz. Böylece, Kıbrıs Adası'nın başkenti konumunda bulunan Lefkoşa, "Avrupa'nın son bölünmüş başkenti" (Atun, ve Doratlı; 2009:113) olarak tarihteki yerini almıştır. Yeşil Hattın çekilmesi, Türk ve Rum

toplumları arasındaki toplumsal çatışmaları durdurmaya yeterli olmamıştır. Yeşil Hattın çekilmesi, Türk ve Rum toplumları arasındaki toplumsal çatışmaları durdurmaya yeterli olmamıştır. 1963-1974 yılları arasında Lefkoşa'da toplumlararası çatışma devam etmiştir. Kıbrıs Türk halkının Ada'daki varlığını koruması, büyük mücadeleler sonucunda gerçekleşebilmiştir. Türkiye Cumhuriyeti, Ada'da barış ortamının sağlanması için, Türk Silahlı Kuvvetlerini 20 Temmuz 1974 yılında Kıbrıs'a gönderip 'Kıbrıs Barış Harekati'ni başlatmıştır. Türk Silahlı Kuvvetleri 14 Ağustos 1974 yılında Lefkoşa Kentine girmiş; bu tarihten sonra Lefkoşa kenti, Kuzey Lefkoşa ve Güney Lefkoşa olarak iki farklı isim altında literatürdeki yerini almıştır. 1974'ten sonraki siyasi süreçte Kıbrıs Türkleri, Kıbrıs Türk Federe Devleti'ni kurmuşlardır (Atun ve Doratlı; 2009).

15 Kasım 1983 tarihinde ise, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti ilan edilmiştir. KKTC'nin yönetim şekli "Cumhuriyet" olmuştur. Başkent, Lefkoşa (Kuzey Lefkoşa) kentidir. Resmî dil "Türkçe" olarak kabul edilmiştir. Kuzey Kıbrıs'ta yaşayan Türkler, para birimini "Türk Lirası" olarak değiştirmişlerdir. Daha sonraki dönemlerde Kuzey Lefkoşa, Türk Lirasını kullanırken, Güney Lefkoşa Kıbrıs Lirası'nı kullanmaya devam etmiştir. Bu durum 2004 yılına kadar devam etmiştir. 2004 yılında Güney Kıbrıs Rum Yönetimi'nin Avrupa Birliği (AB) üyesi olması ile birlikte, 1 Ocak 2008 tarihinde Güney Kıbrıs Avrupa Birliği para birimi olan 'Euro'yu kullanmaya başlamıştır. Artık Lefkoşa kenti, tam anlamı ile iki farklı kent durumuna gelmiştir (İşçioğlu, 2014). KKTC'nin 1983 yılında ilan edilmesi ile birlikte ülkede düzensiz yapılaşma ve imar sorunları ortaya çıkmıştır. KKTC'deki planlama sisteminde planlama yetkisi, Şehir Planlama Dairesi'ndedir. KKTC'de planlama, merkezî yönetim tarafından yapılmaktadır. Lefkoşa kenti, KKTC'de bulunan ve kent planı olan tek kent konumundadır. Lefkoşa'da kent ekonomisi, kent planlaması, kent yönetimi, hâlen birçok eksiklikleri barındırır da, merkezî yönetim kentin gelişebilmesi için yoğun çaba harcamaktadır. Lefkoşa kenti, planlı bir kent olmasına rağmen plansız bir şekilde gelişmeye ve değişmeye devam etmiştir. Kentte var olan yerel yönetim, bugün mali sorunlar ile baş etmeye çalışmaktadır.

SONUÇ

Türk Dünyası coğrafyası tarihsel perspektifte jeopolitik açıdan önemli bir konumda olmuştur. Dolayısıyla tarih boyunca bu coğrafyada çeşitli uluslararası güçler egemenlik kurma mücadelesi içinde olmuştur. Oldukça geniş bir coğrafi alan içinde yer Türk devletlerinin ekonomik potansiyelleri, sosyo – kültürel yapıları ve politik sistemleri birbirlerinden farklılık göstermektedir. Türk dünyası içinde yer alan ve bu çalışmaya konu edinilen üç devletin ulus – devlet kurma sürecine etki eden iki önemli olay bulunmaktadır. Bir farklı ifade ile söz konusu Türk devletlerinin 20. yüzyılda yaşadıkları köklü dönüşümleri belirleyen iki tarihi olay önemlidir: Osmanlı İmparatorluğu'nun yıkılması ve Sovyetler Birliği'nin kaynakları, sınır komşuları ve tarihsel süreçte tanık olunan olaylara bağlı olarak farklı bir ulus devlet inşa etme sürecine girmişlerdir. Osmanlı İmparatorluğu'nun zayıflaması ve yıkılması Türkiye Cumhuriyeti ve Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Devletlerinin ulus devlet sürecini etkilerken; Sovyetler Birliği'nin dağılması ise Azerbaycan Cumhuriyeti'nin ulus- devlet olması süreçlerinde üzerinde doğrudan etkili olmuştur. Türk dünyası olarak adlandırılan bölge sahip olduğu doğal kaynaklar, coğrafi konumları nedeniyle geçmişte olduğu gibi günümüzde de uluslararası güçlerin odak noktasını oluşturmaktadır. Uluslararası ekonomik – siyasi rekabetin ve dinamik siyasi konjonktürün var olduğu günümüz koşullarında ortak dil – kültür birliğine sahip Türk devletlerinin uluslararası güçlerin yönlendirdiği dünya düzeni yerine ekonomiden, sosyo – kültürel yaşama, politik konsensüsüne, eğitime kadar uzanan geniş bir perspektifte yeni işbirlikleri geliştirebilme potansiyelleri bulunmaktadır.

KAYNAKÇA

- Akgün, S. (2011). Osmanlı İmparatorluğu'ndan Türkiye Cumhuriyeti'ne geçiş sürecinden Kıbrıs Türk aydınları ve Jön Türk hareketi ile olan ilişkileri (1865 – 1918). *History Studies*, 3(3).
- Ataşer, G. A. ve Sayfutdinova, L. (2014). Bakü. Türk Dünyası Başkentleri. Ankara: Ahmet Yesevi Üniversitesi Yayınları.
- Atun, R. A. ve Doratlı, N. (2009). Walls in cities: a conceptual approach to the - walls of Nicosia. *Geopolitics*, 14(1), 108-134.
- Çınar, T. (2007). Başkentler üzerine bir inceleme. A. Mengi (ed.). *Kent ve Politika: Antik Kentten Dünya Kentine*, Ruşen Keleş'e Armağan, Ankara: İmge Kitabevi, 129- 146.
- Dursun, D. ve Poyraz, U. (2014). Ankara. Türk Dünyası Başkentleri, Ankara: Ahmet Yesevi Üniversitesi Yayınları.
- İşçioğlu, Deniz (2014) Lefkoşa. Türk Dünyası Başkentleri, Ankara: Ahmet Yesevi Üniversitesi Yayınları.
- Keleş, R., ve Duru, B. (2008). Ankara'nın ülke kentleşmesindeki etkilerine tarihsel bir bakış. *Mülkiye*, 32(261), 27–44.
- Keleş, R. (1998). *Kentbilim Terimleri Sözlüğü*. Ankara: İmge Kitabevi.
- Uzun, C. N. (2005). Residential transformation of squatter settlements: urban redevelopment projects in Ankara. *Journal of Housing and the Built Environment*, 20(2), 183–199.
- Yılmaz, M. ve Kavuncu, Ç. (2014). Türk Dünyası Başkentleri, Ankara: Ahmet Yesevi Üniversitesi Yayınları. <https://www.ankara.bel.tr/ankara-kent-rehberi/ankara-nin-kisa-tarihi> (Erişim Tarihi: 22.10.2018)